

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI ABU RAYHON BERUNIY
NOMIDAGI URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

“QURILISH VA ARXITEKTURA SOHASIDAGI INNOVATSION
G'OYALAR, INTEGRATSIYA VA TEJAMKORLIK”

УРГЕНЧСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АБУ РАЙХАНА БЕРУНИ

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
«ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ, ИНТЕГРАЦИЯ
И ЭКОНОМИКА В ОБЛАСТИ
СТРОИТЕЛЬСТВА И АРХИТЕКТУРЫ»

IN THE NAME OF
ABU RAYHAN BERUNI
URGANCH STATE UNIVERSITY

“INNOVATIVE IDEAS, INTEGRATION,
AND ECONOMY IN THE FIELD OF
CONSTRUCTION AND
ARCHITECTURE”
SCIENTIFIC AND PRACTICAL
REPUBLICAN CONFERENCE

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA
ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA
1-TO'PLAMI

TASHKILIY QO‘MITASI:

RAIS:

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti rektori v.v.b.,
professor - **S.U. Xodjaniyazov**

HAMRAISLAR:

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti ilmiy ishlar va
innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, PhD, dotsent - **Z.Sh. Ibragimov**

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti xalqaro hamkorlik
bo‘yicha prorektori, f-m.f.d., professor - **G‘.U. Urazboyev**

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti, Texnika fakulteti
dekani, f-m.f.n., dotsent - **M.Q. Qurbanov**

Toshkent davlat transport universiteti, Avtomobil yo‘llari muhandisligi
fakulteti dekani, t.f.d., professor - **A.X. Urokov**

Xorazm viloyati Qurilish va uy-joy kommunal xo‘jaligi boshqarmasi, Urganch
tuman bosh arxitektori - **R.B. Matmurotov**

ILMIY KOTIB:

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti, “Qurilish”
kafedrası dotsenti, PhD - **A.A. Qutlijev**

TASHKILIY QO‘MITA A‘ZOLARI:

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti yoshlar masalalari
va ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bo‘yicha prorektori, PhD, dotsent - **D.I. Ibadullayev**

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti moliya-iqtisod
ishlari bo‘yicha prorektori - **A. Atajanov**

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti “Qurilish”
kafedrası mudiri, t.f.n., dots. – **Q.K. Axmedov**

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti “Arxitektura”
kafedrası mudiri **R. Palvanov**

t.f.d., prof., R. Raximov, t.f.d., prof., B.Raxmonov, t.f.n., dots., K.Kuryozov, i.f.n., dots., N. Sattorov, a.f.n., dots., M. Setmamatov, a.f.f.d., dots., S. Atoshev, a.f.f.d., Sh. Abdullayeva, dots., Sh. Xo‘janiyozov, t.f.f.d., S. Sultanova, A. Atamuratov, A. Seyitniyozova, N. Kariyeva, S. Rajabov, S. Yusufov, A. Sobirov, X. Madirimov, X. Radjabov, I. Bekturdiyev, B. Radjapov, A. Xodjayazov, A. Matkarimov, M. Djumanazarova, R. Nafasov, Sh. Navruzov, Y. Tadjiyev, R. Sovutov, A. Samandarov, L. Yusupova, Sh. Masharipov, H. Bekchanov, D. Shalikarova, S. Nurmuhammedov, I. Matnazarov, Q. Soburov, K. Yuldashev, A. Bobojonov, Sh. Nurimetov, H. Masharipova, S. Qurambayev, M. Ashurova, A. Shomurotov.

ILMIY-TEXNIK ANJUMAN DASTURIY QO‘MITASI:

Rais: “ARXITEKTURA, QURILISH, DIZAYN” ilmiy-amaliy jurnalining bosh muharriri, i.f.d., prof. **Nurimbetov Ravshan Ibragimovich**

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universitetida 2025 yil 15-16-sentabr kunlari “Qurilish va arxitektura sohasidagi innovatsion g‘oyalar, integratsiya va tejamkorlik” mavzusidagi respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya materiallari kiritilgan.

To‘plamga kiritilgan maqolalar mazmuni, ilmiy salohiyati va keltirilgan dalillarning haqqoniyligi uchun mualliflar mas’uldirlar.

YANGI SHAHAR ARXITEKTURASI: TENDENSIYALAR, TAMOYILLAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Baydjanov I.S.

Professor, Faxriy fan doktori, Fan va texnikada xizmat ko'rsatgan arbob, Fan va ta'limda xizmat ko'rsatgan xodim, Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti arxitektura kafedrası

Annotatsiya

Maqolada globallashuv, urbanizatsiya va barqaror rivojlanishga o'tish sharoitida zamonaviy shahar arxitekturasining shakllanishining asosiy tendensiyalari ko'rib chiqiladi. "Aqlli shahar", ko'p funksiyali rivojlanish, insonga yo'naltirilgan dizayn, ekologik integratsiya va madaniy o'ziga xoslikni saqlash tushunchalari tahlil qilinadi. Jahon va mahalliy tajribani tahlil qilish asosida shahar muhiti, texnologiyalar va aholi ehtiyojlarining uyg'un o'zaro ta'sirini ta'minlash maqsadida arxitektura va shaharsozlik echimlarini ishlab chiqish yo'nalishlari taklif etilmoqda.

Аннотация

В статье рассматриваются основные тенденции формирования современной городской архитектуры в условиях глобализации, урбанизации и перехода к устойчивому развитию. Проанализированы такие понятия, как "умный город," многофункциональное развитие, человекоориентированный дизайн, экологическая интеграция и сохранение культурной идентичности. На основе анализа мирового и отечественного опыта предлагаются направления разработки архитектурно-градостроительных решений с целью обеспечения гармоничного взаимодействия городской среды, технологий и потребностей населения.

Abstract

The article examines key trends in the formation of modern urban architecture in the context of globalization, urbanization and the transition to sustainable development. The concepts of a "smart city", multifunctional development, human-oriented design, environmental integration and preservation of cultural identity are analyzed. Based on the analysis of global and domestic experience, directions for the development of architectural and urban planning solutions are proposed to ensure harmonious interaction between the urban environment, technologies and the needs of the population.

Kalit soʻzlar

shahar arxitekturasini, urbanizm, aqlli shahar, barqaror rivojlanish, insonga yoʻnaltirilgan muhit, koʻp funksiyali rivojlanish.

Ключевые слова

городская архитектура, урбанизм, умный город, устойчивое развитие, ориентированная на человека среда, многофункциональное развитие.

Key words

urban architecture, urbanism, smart city, sustainable development, human-oriented environment, multifunctional development.

Kirish

21-asrda shaharlar arxitekturasini raqamli texnologiyalar, global ekologik muammolar va oʻzgaruvchan turmush tarzi taʼsirida tub oʻzgarishlarni boshdan kechirmoqda. Funksional zonalarini ajratish va transportning piyodalarga nisbatan ustuvorligiga asoslangan shaharsozlikning anʼanaviy tamoyillari oʻz oʻrnini kompleks va moslashuvchan echimlarga boʻshatib bermoqda. Zamonaviy shahar qulay, barqaror va xavfsiz muhitni shakllantirishda meʼmorchilik asosiy rol oʻynaydigan ish va harakat joyi emas, balki hayot uchun makonga aylanmoqda. [1]

Asosiy qism

1. Shahar arxitekturasining global tendensiyalari

1.1. Barqaror rivojlanish va yashillashtirish

Asosiy yoʻnalishlardan biri energiya tejankor texnologiyalardan foydalanish va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish hisoblanadi. Zamonaviy binolar nafaqat goʻzal va funksional, balki resurslarni isteʼmol qilish nuqtai nazaridan ham iqtisodiy boʻlishi kerak. Quyosh panellari, shamol turbinalari va geotermal qurilmalar kabi energiya tejovchi tizimlar anʼanaviy energiya manbalariga qaramlikni sezilarli darajada kamaytirishi mumkin. Misol uchun, binoning tomida quyosh panellaridan foydalanish nafaqat uni elektr energiyasi bilan taʼminlaydi, balki ortiqcha energiya tarmoqqa sotilganda aqlli tarmoq tizimi orqali egasiga qoʻshimcha daromad keltirishi mumkin.[3]

Bunday texnologiyalarni amalga oshirishning yorqin misollaridan biri yashil tomalar va vertikal bog'dorchilikdir. Ushbu echimlar nafaqat binolarning estetik ko'rinishini yaxshilash, balki mikroiklimni yaxshilash, shovqin ifloslanishini kamaytirish va shahar muhitida bioxilma-xillikni oshirishga yordam beradi. Yashil tomalar yomg'ir suvini ushlab turishga yordam beradi, bu esa o'z navbatida shahar drenaj tizimlariga yukni kamaytiradi. Bundan tashqari, ular binolarning issiqlik izolyatsiyasini sezilarli darajada yaxshilaydi, isitish va havoni tozalash xarajatlarini kamaytiradi.

Iqlim sharoitiga moslashtirilgan binolar yangi arxitektura paradigmasining yana bir muhim tarkibiy qismidir. Bunday binolar mintaqaning o'ziga xos iqlim sharoitlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan bo'lib, bu ularning ishlashini optimallashtirish va atrof-muhitga ta'sirini minimallashtirish imkonini beradi. Masalan, issiq iqlimi bo'lgan hududlarda tabiiy shamollatish va soyali texnologiyalar qo'llaniladi, bu esa konditsionerlik uchun energiya sarfini kamaytirishga yordam beradi. Sovuq hududlarda asosiy e'tibor issiqlik izolyatsiyasiga va qayta tiklanadigan manbalardan, masalan, biomassa yoki quyosh energiyasidan energiyadan foydalanishga qaratiladi.

Suvni tejovchi tizimlarni joriy etish ham zamonaviy binolarni loyihalashning muhim jihatiga aylanmoqda. Yomg'ir suvi rezervuarlari va oqava suvlarni qayta ishlash qurilmalari kabi tizimlar suv resurslarini sezilarli darajada tejash imkonini beradi, bu ayniqsa suv havzalarining yomonlashuvi va chuchuk suv tanqisligi oshib borayotgan sharoitda juda muhimdir. Ushbu echim nafaqat iqtisodiy jihatdan foydali, balki yanada ekologik toza shahar muhitini yaratishga yordam beradi.

Yangi arxitekturaning eng muhim tamoyili binolarning tabiiy landshaftga integratsiyalashuvidir. Bu shuni anglatadiki, arxitektorlar va shaharsozlikchilar binolarning nafaqat funktsionalligi va estetik fazilatlarini, balki ularning atrof-muhitga ta'sirini ham hisobga olishlari kerak. Yashil koridorlar, parklar va mahallalar yaratish

shahar makonlarining kengayishi shahar aholisining hayot sifatini yaxshilash va ijtimoiy infratuzilmani mustahkamlashga yordam beradi.

Barqaror rivojlanish va ko'kalamzorlashtirishga yo'naltirilgan shahar arxitekturasini rivojlantirish istiqbollari aniq. Ko'proq me'morlar va shaharsozlikchilar nafaqat odamlarga, balki tabiatga ham xizmat qiladigan binolarni yaratish muhimligini tushunadilar. Kelgusida loyihalashning yangi texnologiyalari va yondashuvlari amaliyotga faol joriy etilishini, tabiiy resurslardan yanada samarali foydalanish va atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish imkonini beruvchi yangi usullar ishlab chiqilishini kutishimiz kerak.

Shunday qilib, barqaror rivojlanish va ko'kalamzorlashtirish tamoyillariga asoslangan yangi shahar arxitekturasini biz uchun keng ufqlarni ochadi. Bu shunchaki tendensiya emas, balki zamon talablaridan kelib chiqadigan zaruratdir. Qulay va xavfsiz shahar muhitini yaratishga qaratilgan innovatsion echimlar va texnologiyalar kelajakda inson va tabiat uyg'unlikda yashaydigan shaharlarning shakllanishiga asos bo'ladi.[6]

1.2. Aqlli shahar konsepsiyasi

“Aqlli shahar” konsepsiyasi – bu shaharlar aholisining hayot sifatini yaxshilash va resurslarni boshqarishni optimallashtirish maqsadida shaharlar infratuzilmasiga zamonaviy texnologiyalarni integratsiyalash. Ushbu konsepsiyaning eng muhim jihatlari - bu transport, ekologiya va energiya iste'moli monitoringi tizimlarining integratsiyasi, shuningdek, infratuzilmani loyihalash va boshqarish uchun raqamli egizaklardan foydalanish. Ushbu yondashuvlar shaharlarda yashash, ishlash va dam olish uchun xavfsizroq va qulayroq sharoitlarni yaratishga imkon beradi.[4]

Avvalo, transport, ekologiya va energiya iste'moli monitoringi tizimlarining integratsiyasi aqlli shaharning asosiy elementidir. Yo'l harakati monitoringi tizimlari real vaqt rejimida avtomobillar, jamoat transporti va piyodalar harakati haqidagi ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish imkonini beradi. Bu nafaqat sayohat marshrutlarini optimallashtirish, balki havo ifloslanishini kamaytirish imkonini beradi, chunki tirbandliklar va natijada chiqindi gazlar soni kamayadi. Masalan, joriy

yo‘l sharoitlariga moslashuvchi aqlli svetoforlardan foydalanish tirbandlikdan qochish va sayohat vaqtini qisqartirishga yordam beradi.

Atrof-muhit monitoringi shaharlarning barqaror rivojlanishining yana bir muhim jihati hisoblanadi. Zamonaviy texnologiyalar havoning ifloslanish darajasini, shovqinni va atrof-muhitning boshqa parametrlarini kuzatish imkonini beradi. Ushbu ma’lumotlardan yashil hududlarni joriy etish, transport oqimini tartibga solish va fuqarolarning hayot sifatini yaxshilash bo‘yicha qarorlar qabul qilish uchun foydalanish mumkin. Misol uchun, ayrim shaharlarda havoning ifloslanish darajasini aniqlaydigan va muayyan hududlarda harakatlanish intensivligini avtomatik ravishda tartibga soluvchi tizimlar allaqachon joriy etilgan, bu esa aholi salomatligiga salbiy ta’sirni kamaytirishga yordam beradi.

Aqlli shahar konsepsiyasining bir xil darajada muhim elementi energiyani boshqarishdir. Quyosh panellari va shamol turbinalari kabi turli energiya manbalarini an’anaviy manbalar bilan birlashtirish nafaqat energiya xarajatlarini kamaytirish, balki shaharlarning tashqi omillarga chidamliligini oshirish imkonini beradi. Bundan tashqari, binolarda aqlli yoritish va isitishni boshqarish tizimlaridan foydalanish energiya sarfini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin, bu barqaror rivojlanishga erishish yo‘lidagi muhim qadamdir.

Haqiqiy ob’ektlar yoki tizimlarning virtual modellari bo‘lgan raqamli egizaklar aqlli shahar infratuzilmasini loyihalash va boshqarishda asosiy rol o‘ynaydi. Ular shahar ma’muriyatlari va muhandislarga ob’ektlarni qurish yoki modernizatsiya qilishdan oldin turli ssenariylarni modellashtirish va tahlil qilish imkonini beradi. Bu infratuzilmani loyihalash va ishlatish bilan bog‘liq xavflarni sezilarli darajada kamaytiradi, shuningdek, xarajatlarni optimallashtirish imkonini beradi. Masalan, raqamli egizaklar yordamida turli sharoitlarda transport tarmog‘ining xatti-harakatlarini taqlid qilish mumkin, bu esa yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolarni oldindan ko‘rish va optimal echimlarni topish imkonini beradi.

Intellectual texnologiyalar orqali xavfsizlik va qulaylik darajasini oshirish “aqlli shahar” konsepsiyasining yakuniy urg‘usidir. Sun’iy intellekt asosida

ishlaydigan videokuzatuv tizimlari real vaqt rejimida vaziyatlarni samarali kuzatish va huquqbuzarliklarning oldini olish imkonini beradi. Kunning vaqtiga va odamlarning mavjudligiga qarab moslashtiriladigan aqlli ko'cha yoritgichlari nafaqat xavfsizlik darajasini oshiradi, balki kechqurun shahar ko'chalarida harakatlanish uchun qulay sharoit yaratadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, "aqlli shahar" konsepsiyasi ko'p bosqichli tizim bo'lib, unda monitoring texnologiyalari integratsiyasi, raqamli egizaklardan foydalanish va aqlli echimlarni amalga oshirish uyg'un va xavfsiz shahar muhitini yaratadi. Ushbu innovatsiyalar nafaqat fuqarolarning hayot sifatini yaxshilash, balki shaharlarning barqaror rivojlanishiga ham hissa qo'shadi, bu ayniqsa, zamonaviy muammolar bilan bog'liq.

1.3. Insonga asoslangan arxitektura

Insonga yo'naltirilgan arxitektura – inson ehtiyojlari va manfaatlarini markazga qo'yadigan, yashash va muloqot qilish uchun qulay va xavfsiz joylarni yaratadigan dizayn konsepsiyasi. Hayot sur'ati tez sur'atlar bilan o'sib borayotgan va urbanizatsiya kuchayib borayotgan zamonaviy metropoliya sharoitida bunday yondashuv zarurati ayniqsa dolzarb bo'lib qoladi. Insonga yo'naltirilgan arxitekturaning asosiy jihatlaridan biri qulay piyodalar uchun hududlarni yaratish bo'lib, bu nafaqat avtomobillar harakatini kamaytirishga, balki shahar aholisining hayot sifatini yaxshilashga yordam beradi.[5]

Piyodalar uchun mo'ljallangan hududlar avtomobillar harakatidan xoli bo'lgan joylar bo'lib, bu ularni yurish, muloqot qilish va dam olish uchun ideal qiladi. Bu hududlarga yashil maydonlar, skameykalar, kafelar va do'konlar kirishi mumkin, bu esa qulaylik muhitini yaratadi va odamlar o'rtasidagi ijtimoiy muloqotga yordam beradi. SHuni ta'kidlash kerakki, bunday joylar shaharning qolgan qismidan ajratilmasligi kerak. Piyodalar joylarini boshqa shahar elementlari, masalan, velosiped yo'llari bilan birlashtirish faol hayot tarzini targ'ib qiluvchi yagona transport tizimini yaratishga yordam beradi.

Velosiped yo'llari insonga qaratilgan arxitekturaning muhim tarkibiy qismidir, chunki ular ekologik toza transportdan foydalanishni rag'batlantiradi. Xavfsiz va qulay velosiped marshrutlarini yaratish avtomobildan velosipedga o'tishni xohlovchilar sonini ko'paytirishga yordam beradi. Bu nafaqat havoning ifloslanishini kamaytiradi, balki fuqarolar salomatligini mustahkamlaydi. Velosiped yo'llarining piyodalar joylari bilan mantiqiy bog'langanligi muhim ahamiyatga ega, bu esa barcha yo'l foydalanuvchilari uchun xavfsiz va qulay marshrutlarni yaratish imkonini beradi.

Shahar joylarini loyihalashning asosiy elementi dam olish uchun "cho'ntaklar" - shahar aholisi to'xtashlari, tabiatdan zavqlanishlari va do'stlari bilan suhbatlashishlari mumkin bo'lgan qulay burchaklardir. Ushbu kichik joylar skameykalar, gul yotoqlari va suv dizayni elementlari bilan jihozlanishi mumkin, bu esa dam olish uchun jozibali sharoit yaratadi. Dam olish uchun "cho'ntaklar" nafaqat kuchni tiklashga, balki ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashga ham yordam beradi. Ular do'stlar, oilalar va qo'shnilar uchun uchrashuv joyiga aylanadi, bu esa yanada yaxlit jamiyatni shakllantirishga yordam beradi.

Ko'p funksiyali jamoat joylari insonga qaratilgan arxitekturaning yana bir muhim jihati hisoblanadi. Bunday joylar turli tadbirlar, jumladan, yarmarkalar, ko'rgazmalar, sport musobaqalari va madaniy tadbirlarni o'tkazish uchun ishlatilishi mumkin. Kosmosdan foydalanishda moslashuvchanlik fuqarolarning turli ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi va uni aholining turli guruhlari uchun yanada jozibador qiladi. Haqiqatan ham foydali va talabga ega bo'lgan makonni yaratish uchun turli ijtimoiy guruhlarining manfaatlari va afzalliklarini hisobga olish muhimdir.

Sog'lom turmush tarzi va ijtimoiy o'zaro munosabatlarga ustuvor ahamiyat berish insonga qaratilgan me'morchilikning asosidir. Qulay piyodalar va velosiped joylari, dam olish uchun "cho'ntaklar" va ko'p funksiyali jamoat joylarining yaratilishi bevosita fuqarolarning hayot sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Faol turmush tarzini qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish yanada

sogʻlom va yanada uygʻun jamoalarni shakllantirishga yordam beradi, bu esa oʻz navbatida shaharlarda turmush darajasining oshishiga olib keladi.

Xulosa qilib aytganda, insonga yoʻnaltirilgan arxitektura qulay, xavfsiz va doʻstona shahar muhitini yaratish yoʻlidagi muhim qadamdir. Piyodalar zonolari, velosiped yoʻllari, dam olish “choʻntaklari” va koʻp funksiyali jamoat joylarining yagona tizimga birlashtirilgani odamlarning qiziqish va ehtiyojlarini imkon qadar inobatga olish imkonini beradi. Bu nafaqat fuqarolarning hayot sifatini oshirish, balki zamonaviy shahar ravnaqi garovi boʻlgan faol va sogʻlom turmush tarzini shakllantirishga xizmat qilmoqda.

1.4. Koʻp funksiyali va aralash rivojlanish

Koʻp funksiyali va aralash rivojlanish: “15 daqiqalik shahar” tushunchasi

Keyingi yillarda shaharlar aglomeratsiyasining jadal oʻsishi va aholi turmush tarzining oʻzgarishi sharoitida koʻp funksiyali va aralash rivojlanish konsepsiyasi tobora dolzarb boʻlib bormoqda. Ushbu konsepsiyaning yorqin misollaridan biri "15 daqiqalik shahar" modeli boʻlib, u barcha asosiy funksiyalar - uy-joy va biznesdan tortib, taʼlim va dam olishgacha - aholi uchun piyoda masofada boʻlishi kerak, deb hisoblaydi. Bunday yondashuv nafaqat kundalik hayotning qulayligini oshiradi, balki transport oqimini kamaytirish va shahar muhitida hayot sifatini yaxshilashga katta hissa qoʻshadi.[3]

Koʻp funksiyali rivojlanishning afzalliklari

Koʻp funksiyali rivojlanish turar-joy, tijorat va bir blokda jamoat joylari. Demak, aholi uzoq safarlarga vaqtini boy bermay, ish, maktab va dam olish maskanlariga bimalol etib borishi mumkin. Natijada, “15 daqiqalik shahar” konsepsiyasi yanada barqaror va qulay yashash muhitini yaratadi, bunda shahar infratuzilmasining har bir elementi hayot sifatini yaxshilash maqsadiga xizmat qiladi.

Aralash rivojlanish faol shahar hayotining shakllanishiga yordam beradi. Bunday mahallalarda turli xil dam olish va ijtimoiy imkoniyatlar yaratib berayotgan kafe, savdo doʻkonlari, taʼlim muassasalari, bogʻ va sport maydonchalarini koʻrish mumkin. Turli funksiyalarni bir makonda birlashtirish hududlarni yashash uchun

yanada jozibador qiladi, bu ayniqsa megapolislarda cheklangan maydon sharoitida muhimdir.

Transport oqimini qisqartirish

Aralash foydalanishni rivojlantirishning asosiy jihatlaridan biri bu transport oqimini kamaytirishdir. An'anaviy shaharlarda ko'pchilik odamlar ish yoki maktabga borish uchun ko'p vaqt sarflashga majbur bo'lishadi, bu esa transport infratuzilmasining haddan tashqari yuklanishiga va havo ifloslanishining oshishiga olib keladi. "15 daqiqalik shahar" konsepsiyasi ushbu muammoni hal qilishni taklif qiladi. Uzoq safarlarga bo'lgan ehtiyojni kamaytirish ekologik vaziyatni yaxshilashga, shovqin darajasini pasaytirishga va aholi o'rtasida stressni kamaytirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, aralash foydalanish joylari velosiped yo'llari va piyodalar uchun hududlar kabi muqobil transport turlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu harakatlanish uchun xavfsiz va qulay sharoitlar yaratib, odamlarni o'z avtomobillarini uyda qoldirishga undaydi, bu ham atrof-muhitga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Hayot sifati yaxshilanadi

"15-daqiqalik shahar" va aralash foydalanish konsepsiyasini amalga oshirish shahar aholisining hayot sifatini yaxshilashga olib keladi. Bunday hududlarning aholisi yurish masofasidan barcha kerakli xizmatlar va resurslardan foydalanish imkoniyatiga ega, bu esa stress darajasini pasaytiradi va ochiq havoda o'tkaziladigan vaqtni oshiradi. Ijtimoiy o'zaro munosabatlar tabiiyroq bo'ladi, chunki odamlar jamoat joylarida tez-tez uchrashib, bir-birlari bilan muloqot qilishadi.

Mehnat, o'qish va dam olish o'rtasidagi uyg'unlik yanada muvozanatli turmush tarziga xizmat qiladi, bu esa o'z navbatida aholining umumiy farovonligiga ta'sir qiladi. Aralash foydalanishni rivojlantirish mahalliy aholining jamiyat hayotida faol ishtirok etishi uchun shart-sharoitlarni yaratishga imkon beradi, bu esa ijtimoiy aloqalarni mustahkamlaydi va mahalliy davlat hokimiyati organlarining rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Xulosa

Shunday qilib, aralash foydalanish va ko‘p funksiyali rivojlanish zamonaviy jamiyatning muammolariga javob beradigan shahar rivojlanishining istiqbolli yondashuvini ifodalaydi. “15 daqiqalik shahar” konsepsiyasi qulay va barqaror shaharlarni yaratish imkonini beradi, bu erda barcha zarur xizmatlar piyoda masofada joylashgan bo‘lib, bu o‘z navbatida transport oqimini kamaytirish va hayot sifatini yaxshilashga yordam beradi. Ta’kidlash joizki, mazkur konsepsiyani muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun kompleks yondashuv, jumladan, mahalliy hamjamiyatning faol ishtiroki, davlat organlari, arxitektorlar va loyihachilarning samarali hamkorligi zarur. Bu kelajak avlodlar ehtiyojlarini qondira oladigan qulay, xavfsiz va barqaror shahar muhitini shakllantirish uchun yangi ufqlarni ochadi.

1.5. Madaniy o‘ziga xoslikni saqlash

Milliy me’morchilik naqshlarining zamonaviy dizaynga integratsiyalashuvi.

Tarixiy obidalarni zamonaviy funksiyalarga moslashtirgan holda restavratsiya qilish.

Madaniy o‘ziga xoslikni saqlash zamonaviy jamiyatning asosiy vazifalaridan biri bo‘lib, ayniqsa, globallashtirish sharoitida, madaniy to‘siqlar yo‘q qilinib, alohida xalqlarning o‘ziga xosligi tahdid ostida qolmoqda. Ushbu maqsadga erishishning samarali yo‘llaridan biri milliy me’morchilik naqshlarini zamonaviy dizaynga singdirishdir. Bunday yondashuv nafaqat tarixiy va madaniy xotirani saqlashga yordam beradi, balki uni yangi avlodlar uchun jonli va dolzarb qiladi.

Milliy me’morchilik naqshlarining zamonaviy dizaynga integratsiyalashuvi an’ana va zamonaviylikning uyg‘un munosabatini ta’minlash imkonini beradi. Zamonaviy me’morlar va dizaynerlar milliy elementlarga tobora ko‘proq murojaat qilmoqdalar, ularni zamonaviy texnologiyalar va talablarga moslashtirmoqdalar. Bu nafaqat madaniy o‘ziga xoslikning o‘ziga xosligini saqlab qolish, balki zamonaviy san’atga yangi semantik yuklarni olib kirish imkonini beradi. Masalan, zamonaviy binolar va intererlarda an’anaviy naqsh, shakl va materiallardan foydalanish o‘tmish

va bugungi kun o'rtasida muloqot qilish imkoniyatini yaratadi, madaniy merosning qadr-qimmatini ta'kidlaydi.

Biroq, madaniy o'ziga xoslikni saqlash dizaynning vizual jihatlari bilan cheklanib qolmaydi. Tarixiy ob'ektlarni zamonaviy funksiyalarga moslashtirgan holda restavratsiya qilish bu jarayonning muhim qismidir. Tarixiy bino va inshootlarni restavratsiya qilish nafaqat jismoniy merosni saqlab qolishga yordam beradi, balki ularning mazmunini zamonaviy hayot kontekstida qayta ko'rib chiqish imkonini beradi. Masalan, eski zavodlarga aylantirish mumkin yosh rassomlar va dizaynerlar o'z g'oyalarini amalga oshirishlari mumkin bo'lgan ijodiy maydonlar, noyob arxitektura esa yangi madaniy tadbirlar uchun fon sifatida xizmat qiladi.

Qayta tiklash asl arxitektura echimlari va madaniy kontekstni hurmat qilgan holda amalga oshirilishi kerakligini yodda tutish kerak. Har bir tarixiy binoning o'ziga xos tarixi bor, restavratorlarning vazifasi nafaqat uning qiyofasini tiklash, balki o'sha davr ruhini asrashdir. Bu har bir o'ziga xos madaniyatning o'ziga xos xususiyatlariga chuqur bilim, tajriba va sezgirlikni talab qiladi. Tarixiy ob'ektlarni zamonaviy funksiyalarga to'g'ri moslashtirish nafaqat yangi texnologiyalarni qo'shish, balki zamonaviy odamlarning hayoti va faoliyati uchun qulay bo'lgan makon yaratish uchun ularni an'analar bilan sintez qilish qobiliyatidir.

Ta'kidlash joizki, milliy me'morchilik naqshlari uyg'unligi va tarixiy ob'ektlarning restavratsiyasi nafaqat madaniy o'ziga xoslikni saqlab qolish, balki turizmni rivojlantirishga ham xizmat qilmoqda. Noyob me'moriy ansambllar sayyohlarni o'ziga jalb etib, mahalliy aholi uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratadi. Bu, o'z navbatida, madaniy meros va uni asrab-avaylashga bo'lgan qiziqishni uyg'otadi, fuqarolarda o'z tarixi va an'analari bilan faxrlanish tuyg'usini shakllantiradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, zamonaviy dunyoda madaniy o'ziga xoslikni asrab-avaylash kompleks yondashuvni, jumladan, milliy me'morchilik naqshlarini zamonaviy dizaynga integratsiyalash va tarixiy obidalarni zamonaviy funksiyalarga moslashgan holda restavratsiya qilishni talab etadi. Bu jarayonlar nafaqat o'tmish va

bugun o'rtasidagi aloqani mustahkamlaydi, balki qulay va madaniy jihatdan boy shahar muhitini yaratishga ham xizmat qiladi. SHunday qilib, ular madaniy meros jamiyat bilan birgalikda yashash va rivojlanishda davom etadigan barqaror kelajakni shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi.

2. Jahon tajribasi va mahalliy xususiyatlar

Zamonaviy globallashuv va tez urbanizatsiya sharoitida butun dunyo shaharlari bir qator muammolarga duch kelmoqda, jumladan, qulay shahar muhitini yaratish, barqaror rivojlanish va tabiatning shahar landshaftiga integratsiyalashuvi. SHu nuqtai nazardan, turli megapolislarning xalqaro tajribasi muvaffaqiyatli tajribalarni o'rganish va ularni mahalliy voqelikka tatbiq etishda muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda.[2.3.4.5.6.]

Daniya poytaxti Kopengagenni piyodalar infratuzilmasi va velosiped yo'llarini rivojlantirish bo'yicha etakchi deyish mumkin. Bu shahar uzoq vaqtdan beri ekologik toza transportni rag'batlantirishga qaratilgan siyosatni amalga oshirib kelmoqda. Puxta o'ylangan velosiped yo'llari va piyodalar zonalari tarmog'i tufayli Kopengagen aholisi shahar bo'ylab tirbandlik va havo ifloslanmasdan harakatlanish imkoniyatiga ega. Piyodalar va velosipedchilar uchun qulay va xavfsiz sharoit yaratish shahar strategiyasining muhim elementi bo'ldi. Natijada Kopengagen odamlar uchun eng "do'stona" shaharlardan biriga aylandi, bu esa hayot sifatini yaxshilashga va uglerod izi miqdorini kamaytirishga yordam beradi.

Singapur, o'z navbatida, vertikal bog'larning joriy etilishi va tabiatning metropolga integratsiyalashuvining yorqin namunasidir. SHahar-davlat "yashil urbanizm" tushunchasidan faol foydalanmoqda, bu esa shahar qurilishini tabiiy elementlar bilan uyg'un uyg'unlashtirish imkonini beradi. Binolarning jabhasidagi vertikal bog'lar nafaqat shahar makonining estetik xususiyatlarini yaxshilash, balki havo sifatini yaxshilash, haroratni pasaytirish va dam olish joylarini ta'minlashga yordam beradi. Singapur butun dunyo bo'ylab boshqa shaharlar uchun ilhom manbai bo'lib xizmat qiladigan zich shahar rivojlanishida yashil vohalarni qanday yaratish mumkinligini namoyish etadi.

Yaponiya poytaxti Tokio erdan foydalanishning yuqori samaradorligi bilan zich, ammo qulay rivojlanish namunasidir. CHeklangan maydon sharoitida Tokio turar-joy, tijorat va jamoat funksiyalarini birlashtirgan ko'p darajali infratuzilmani rivojlantirishga muvaffaq bo'ldi. Ko'p qavatli binolar va er osti bo'shliqlari aholi uchun qulay bo'lgan holda foydalanish mumkin bo'lgan maydonni maksimal darajada oshirish uchun ishlatiladi. Qulay shahar muhitiga aholi ehtiyojlarini hisobga oladigan, yashash va ishlash uchun qulay va funksional joylarni yaratadigan puxta rejalashtirish orqali erishiladi.

Shu bilan birga, Toshkent va Urganch shaharlarida yashil hududlar faol rivojlantirilib, milliy arxitektura uslubi zamonaviy shaharsozlikga integratsiya qilinmoqda. Bu shaharlar jamoat joylarini yaratishga e'tibor qaratgan holda an'analar va zamonaviy tendensiyalarning uyg'un uyg'unligini yaratishga intiladi. YAshil hududlar, istirohat bog'lari va xiyobonlar fuqarolar hayotida muhim o'rin tutadi, dam olishi, muloqoti uchun sharoit yaratadi. Milliy me'morchilik uslubi elementlarining kiritilishi ham mahalliy madaniyatning o'ziga xosligini ta'kidlab, tarixiy merosni asrab-avaylashga xizmat qilmoqda.

Shunday qilib, shaharsozlik sohasidagi jahon tajribasi turli yondashuv va echimlarni namoyish etadi. Berilgan misollarning har biri - Kopengagen, Singapur, Tokio, Toshkent va Urganch - sifatli shahar muhitini yaratishga qaratilgan noyob strategiyalarni aks ettiradi. Muvaffaqiyatli amaliyotlarni mahalliy sharoitga moslashtirish kerakligini yodda tutish kerak.

Sharoitlar, aholining madaniy xususiyatlari va ehtiyojlari. SHu nuqtai nazardan, jahon tajribasini mahalliy rejalashtirishga integratsiyalashuvi barqaror rivojlanishga ko'maklashish va zamonaviy shaharlarda hayot sifatini oshirishning asosiy omiliga aylanishi mumkin.

3. SHahar arxitekturasining rivojlanish istiqbollari

Zamonaviy shahar arxitekturasini yangi texnologik taraqqiyot va o'zgaruvchan ijtimoiy va ekologik talablar tufayli jiddiy o'zgarishlar arafasida. SHahar arxitekturasining kelajagini belgilaydigan asosiy tendensiyalar qatoriga binolarni

loyihalash va shaharsozlikda neyron tarmoqlar va sun'iy intellektdan foydalanish, uglerodsiz shaharlarga o'tish, modulli va yig'ma qurilish ulushini oshirish, shuningdek, innovatsiyalar va madaniyat uchun jamoat va ijodiy maydonlarni rivojlantirish kiradi.

So'nggi yillarda neyron tarmoqlar va sun'iy intellekt arxitektura dizayni va shaharsozlik jarayonlariga tobora ko'proq integratsiya qilinmoqda. Ushbu texnologiyalar iqlim sharoiti, binolarning zichligi va foydalanuvchi talablari kabi ko'plab omillarni hisobga olgan holda binolar dizaynini optimallashtirish imkonini beradi. Masalan, sun'iy intellekt odamlar harakati va transport oqimlari haqidagi ma'lumotlarni tahlil qilishi mumkin, bu esa yanada funksional va qulay shahar makonlarini yaratish imkonini beradi. Neyron tarmoqlar turli mezonlar, jumladan energiya samaradorligi, estetik jozibadorlik va qurilish xarajatlari uchun optimallashtirilishi mumkin bo'lgan me'moriy echimlarni ishlab chiqarishga qodir.

Global iqlim o'zgarishi va atrof-muhit bilan bog'liq tashvishlarning kuchayishi sharoitida uglerodsiz shaharlarga o'tish zaruratga aylanib bormoqda. Arxitektorlar va shaharsozlikchilar ekologik toza materiallar, qayta tiklanadigan energiya manbalari va energiya tejaydigan texnologiyalardan foydalangan holda uglerod izini minimallashtiradigan loyihalarni tobora ko'proq ishlab chiqmoqda. Misol uchun, binolarni quyosh energiyasiga yo'naltirilgan holda loyihalash mumkin, bu esa quyosh energiyasidan isitish va yoritish uchun samarali foydalanish imkonini beradi. Vertikal bog'lar va yashil tomlar kabi yashil texnologiyalar integratsiyasi bu jarayonning muhim qismi bo'lib, bu nafaqat havo sifatini yaxshilash, balki shahar aholisi uchun qulay yashash sharoitlarini ham yaratadi.

Modulli va yig'ma konstruksiyalarning ortib borayotgan ulushi ham zamonaviy shaharlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Prefabrik qismlardan yig'ilgan modulli binolar qurilish vaqtini qisqartiradi va chiqindilarni minimallashtiradi. Bu, ayniqsa, urbanizatsiya darajasi yuqori bo'lgan, uy-joy va infratuzilmaga bo'lgan talab doimiy ravishda o'sib borayotgan shaharlar uchun dolzarbdir. Prefabrik binolar nafaqat qurilish jarayonini tezlashtiradi, balki xarajatlarni kamaytiradi, uy-joylarni

arzonroq qiladi. Bundan tashqari, modulli binolar jamiyatning o'zgaruvchan ehtiyojlariga osongina moslashtirilishi mumkin, bu ularni dinamik ravishda rivojlanayotgan shahar makonlari uchun moslashuvchan echimga aylantiradi.

Jamoat va ijodiy maydonlarni rivojlantirish shahar muhitini shakllantirish, innovatsiyalar va madaniy almashinuvni rag'batlantirishning muhim jihatiga aylanmoqda. Bog'lar, madaniyat markazlari, san'at maydonlari va kovorking maydonlari kabi joylar aholining turli guruhlariga o'rtasida o'zaro aloqa va hamkorlik uchun sharoit yaratishga mo'ljallangan. Ular madaniy tadbirlar, ko'rgazmalar, ma'ruzalar va ommaviy faoliyatning boshqa shakllari uchun platformaga aylanadi. Arxitektorlar oldidagi muhim vazifa - bu ijodkorlikni ilhomlantiradigan va fikr almashishni osonlashtiradigan makonlarni yaratish, bu esa o'z navbatida yangi ishlab chiqarishlarni rivojlantirishga va shahar aholisining hayot sifatini yaxshilashga olib keladi.

Shunday qilib, shahar arxitekturasining rivojlanish istiqbollari ilg'or texnologiyalar integratsiyasi, ekologik barqarorlikka intilish va ko'p funksiyali jamoat joylarini yaratish bilan bog'liq. Arxitektorlar va shaharsozlikchilar ushbu tendensiyalarni hisobga olishlari va kelajakning qulay, funksional va barqaror shaharlarini yaratish uchun dizayn yondashuvlarini moslashtirishlari kerak. Shahar muhitida inson va tabiatning uyg'un yashashini ta'minlagan holda, yangi echimlar zamon talablariga javob berishi muhim.

Xulosa

Yangi shahar arxitekturasini barqarorlik, texnologik integratsiya va insonga yo'naltirilganlik tamoyillariga asoslanadi. Zamonaviy texnologiyalar va madaniy an'analarning uyg'un uyg'unlashuvi bizga XXI asr talablariga javob beradigan, shu bilan birga aholining hayot sifatini yuqori darajada ta'minlaydigan shaharlarni yaratish imkonini beradi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Gehl, J. *Cities for People*. Island Press, 2010.

2. UN-Habitat. *World Cities Report 2022: Envisaging the Future of Cities*. United Nations, 2022.
3. Arxipov, V. N. *Sovremennye problemy gradostroitelstva*. M.: Arxitektura-S, 2021.
4. OECD. *Smart Cities and Inclusive Growth*. OECD Publishing, 2020.
5. Koolhaas, R. *Generic City*. Rem Koolhaas Essays, 1995.
6. Baydjanov I.S. "Основные принципы устойчивого развития городов» Izd. Ridero. ASIN : B07CG9SF2 M Publisher : Ridero Accessibility : [Learn more](#) Publication date : April 19, 2018 .Language : Russian. File size : 65. 4 MB.Enhanced typesetting : [Enabled](#).Word Wise : [Not Enabled](#).Print length : [815 pages](#).ISBN-13 :

QORAQALPOG‘ISTON RESPUBLIKASI HUDUDIDAGI ME’MORIY INSHOTLAR BO‘YICHA MA’LUMOTLAR BAZASI

arx.f.d., prof. Durdieva G.S., k.i.x. Zargarov A.K.,
doktorant Kamalova D.Yu. - Xorazm Ma'mun akademiyasi

Annotatsiya

Maqolada Qoraqalpog‘iston Respublikasi hududidagi me’moriy inshotlar bo‘yicha monitoring ma’lumotlar keltirilgan.

Аннотация

В статье представлены данные мониторинга архитектурных сооружений на территории Республики Каракалпакстан.

Abstract

The article presents monitoring data on architectural structures in the territory of the Republic of Karakalpakstan.

Kalit so'zlar

arxitektura, paxsadevor, qal'alar, xom g'isht, konservatsiya.

Ключевые слова

архитектура, глинобитная стена, крепости, сырой кирпич, консервация.

Kirish